ZAYIF HADİSLERE İMAN..

Ebubekir SifilHocaefendi

Bismillâhirrahmânirrahîm

Zayıf hadisin amele konu olup olmayacağı, üzerinde ulemanın ihtilaf ettiği bir husustur. Bu konudaki ihtilaflar, hadisin durumuna ve amel edilecek konunun mahiyetine göre alabildiğine geniş bir çerçeve oluşturur.

Kaynaklarda bu konudaki görüşler genel olarak şu üç kategoride toplanmıştır:

1- Zayıf hadisle, –ahkâmda olsun fezailde olsun– amel edilebilir.

2- Bu türlü hadislerle hiçbir konuda amel edilemez.

3- Bu türlü hadislerle sadece fezail, menakıb, mevaiz, tergib-terhib ve kıssalar konusunda amel edilebilir.

Bu görüşlerden ilki Hadis imamlarından Ahmed b. Hanbel ve EbûDâvud'a, ikincisi Yahya b. Ma'în, el-Buhârî ve Müslim'e, üçüncüsü de Süfyân es-Sevrî, Abdurrahman b. Mehdî ve İbnEbîHâtim'enisbet edilir.[1]

Görebildiğimiz kadarıyla Usul-i Hadis kaynaklarında İmam el-Buhârî'nin ismi, zayıf hadis ile hiçbir konuda amel edilemeyeceğini söyleyenler arasında zikredilmektedir.
Ancak bizzat İmam el-Buhârî'nin eserlerinde –ki az sonra Sahîhu'l-Buhârî'den örnekleriyle zikredeceğiz– sergilediği tavır, onu bu kategoriye sokmanın tartışmaya açık bir husus olduğunu göstermektedir.

Konunun ayrıntısına girmeden önce, gerek Hadis, gerekse Fıkıh imamları tarafından genel bir kaide olarak görülen ve uygulanan şu noktanın altını çizmek gerekir: Bu imamlar eğer bir konuda sahih hadis bulamamış iseler, o konudaki zayıf hadisi kıyasa ve içtihada tercih etmiş ve hükme medar kılmışlardır.

Örnek olarak İmam EbûHanîfe'nin, kıyasa aykırı olan "kahkaha hadisi" ile amelini, İmam Mâlik'in mürsel, münkatı ve belâğât türündeki hadisleri ve sahabî kavlini kıyasa tercihini, İmam eş-Şâfi'î'nin, kerahet vakitlerinde namaz kılmanın Mekke'ye mahsus olmak üzere caiz olduğunu bildiren hadisi –yine kıyasa muhalif olmasına rağmen– esas almasını ve İmam Ahmed b. Hanbel'in, kıyasa ancak sahih bir hadis veya sahabî kavli yahut zayıf bir hadis bulamadığı zaman başvurmasını zikredebiliriz.[2]

Fıkıh imamlarının bu tavrının yanısıra Hadis imamlarının tutumu da yukarıda söylediğimizi doğrular mahiyettedir. Nitekim en-Nevevî, es-Süyûtî, es-Sehâvî ve el-Heytemî gibi alimler, tergib-terhib, fezail ve mevaiz konularında sahih bir hadis bulunmadığı zaman zayıf hadisle amel edilebileceği konusunda Hadis ve Fıkıh ulemasının ittifak ettiğini belirtmişlerdir.[3]

İmam el-Buhârî'nin adının, zayıf hadis ile hiçbir surette amel edilemeyeceğini söyleyenler arasında zikredilmesine gelince, kanaatimize göre burada bir zühul söz konusudur.

Zira İmam el-Buhârî'ninSahîh'inde, senedindeki muhtelif kusurlar sebebiyle zayıf bulunmuş hadisler mevcuttur.[4] Aşağıda bu eserden, senedlerindeki bazı ravilerintaz'if edilmiş kimseler olması sebebiyle ulema tarafından zayıf bulunmuş rivayetlere örnekler zikredeceğiz.
Söz konusu raviler hakkında –tıpkı başka pek çok ravi hakkında olduğu gibi– "Hadis imamlarının bir ravi hakkındaki görüş ayrılığı Fıkıh imamlarının ahkâmda içtihattaki ihtilafına benzer. Dolayısıyla bu raviler hakkında başka Hadis imamlarının değerlendirmesi olumsuz olsa bile, El-Buhârî'nin değerlendirmesinin olumlu olması, o ravinin rivayet ettiği hadisin mutlak olarak zayıf olmasını gerektirmez; burada son tahlilde bir "içtihadihtilafı"ndan söz edilebilir" şeklindeki bir itiraz ilk bakışta makul ise de, aşağıda zikredeceğimiz örnek rivayetler, durumun bu bağlamda değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Zira bu rivayetlerin senedlerinde bulunan kimi raviler, bizzat İmam el-Buhârî tarafından taz'if edilmiş kimseler olarak dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla onların naklettiği rivayetlerin –en azından senedleri itibariyle– İmam el-Buhârî nazarında da zayıf olarak değerlendirilmesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak konuyla ilgili müsned rivayetlere geçmeden önce İmam el-Buhârî'nin –önceki alimler arasında da etrafında bir hayli münakaşa cereyan etmiş olan– muallak rivayetlerinin durumu hakkında –tezimizi destekleyen– kısa bir izahat yapalım:
Bilindiği gibi Sahîh'teki muallak rivayetler, senedli olarak verilmeyişleri sebebiyle Usul-i Hadis kitaplarındaki "sahih hadis" tanımına uymamaktadır.

Ancak Sahîh'teki bu türlü rivayetlerin kiminin İmam el-Buhârî tarafından yine Sahîh'in başka yerlerinde, kiminin başka musannıfların eserlerinde sahih-muttasıl senedlerle zikredilmiş olması onların sahih olarak kabul edilmesi için yeterlidir.

Bununla birlikte Sahîh'in bazı başka muallak rivayetleri (özellikle "temrîzsigası" ile verilmiş olanlar) de mevcuttur ki bunların Ümmet'in ameline konu olmaları (ma'mulunbih olmaları) dışında başka bir unsur tarafından desteklenmediğini görüyoruz. Şu rivayeti örnek olarak zikredebiliriz:

İmam el-Buhârî, Sahîh'te[5] "Zikredildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v) vasiyetten önce borcun ödenmesiyle hükmetmiştir" diyerek Hz. Peygamber (s.a.v)'in bir kazasını muallak olarak vermiştir. Ahmed b. Hanbel, et-Tirmizî ve İbnMâce tarafından muttasıl olarak aktarılmış bulunan[6] bu rivayet sened itibariyle zayıftır.[7]

Ancak İbn Hacer, bu rivayetin ittifakla ma'mulunbih olması sebebiyle makbul olduğunu söyler ve et-Tirmizî'nin bu yoldaki beyanını nakleder.[8]

Hatta bu muallak rivayetler içinde "cezmsigası" ile zikredildiği halde zayıf olanlar vardır. Mesela "Kitâbu'z-Zekât"taTâvus'unMu'âz b. Cebel (r.a)'den naklettiği bir rivayet böyledir. Bu rivayet, başkaları tarafından Tâvus'a kadar muttasıl olarak aktarılmış olmakla birlikte Tâvus, Mu'âz b. Cebel (r.a)'den birşey işitmemiştir.[9] Dolayısıyla bu rivayetin sadece Tâvus'a kadar olan kısmı muttasıldır, ondan sonrası ise münkatıdır.

Keza bu türlü muallak hadisler arasında şazz ve muallel olanlar da mevcuttur.[10]

Şu halde İmam el-Buhârî'nin muallak hadislerinin başka tariklerden mutlak olarak sahih olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.
I. el-Buhârî'ninSahîh'indeki zayıf rivayetlere örnekler.
1- el-Buhârî, Sahîh'inin "Kitâbu'r-Rikâk" bölümünde, senedinde Muhammed b. Abdirrahmân et-Tufâvî'nin bulunduğu bir hadis tahriç etmiştir.
İbn Hacer şöyle der: "Bu zat hakkında EbûZür'a, "Münkeru'l-hadîs'tir" tabirini kullanmış (...), İbnAdiy de bu zatın birçok hadisine (zayıf ravilere tahsis ettiği el-Kâmil adlı eserinde) yer vermiştir.
"Ben derim ki: Bu zatın el-Buhârî'de üç hadisi mevcuttur ki bunlar İbnAdiy'inmünker bulduğu rivayetlerden değildir. (...) Bu hadislerden üçüncüsü, "Kitâbu'r-Rikâk"ta yer alan "Dünyada bir garip gibi ol" hadisidir. Bu, et-Tufâvî'ninteferrüd ettiği bir hadistir ve Sahîh'ingarib rivayetlerindendir. Tergib-terhib hadisleri cinsinden olduğu için el-Buhârî bu rivayet hakkında teşeddüt göstermemiş gibidir."[11]

2- Yine İmam el-Buhârî, Sahîh'inin "Kitâbu'l-Cihâdve's-Siyer" bölümünde, senedinde Übeyy b. Abbâs'ın bulunduğu bir hadis rivayet etmiştir. ed-Dûlâbî'nin zikrettiğine göre bizzat İmam el-Buhârî bu zat hakkında "Leyse bi'l-kavî" ifadesini kullanmıştır.[12]

Her ne kadar İbn Hacer, bu zata, kardeşi Abdülmüheymin b. Abbâs'ın mütâbaat ettiğini söylemiş ise de, yine İbn Hacer, bizzat İmam el-Buhârî'nin, Abdülmüheymin hakkında da "Münkeru'l-hadîs" tabirini kullandığını nakletmiştir.[13]

3- Yine İmam el-Buhârî, Sahîh'inin birçok yerinde el-Leys b. Sa'd'ın kâtibi EbûSâlih Abdullah b. Sâlih el-Cühenî'den müteaddit bablarda rivayette bulunmuştur.
Bu zatın İmam el-Buhârî'nin -Sahîh'teki şartına uymadığını İbn Hacer açıkça söylemektedir.[14]
Bu zatın Sahîh'teki rivayetleri genellikle başka tariklerden gelen rivayetlere tamamlayıcı veya açıklayıcı ziyadeler ihtiva eden rivayetler ise de, bu durum bizim tezimiz aleyhine delil teşkil etmez; tam aksine, ortaya koymaya çalıştığımız hususu destekler.

4- Bir diğer örnek, EbûÜmeyyeAbdülkerîm b. Ebi'l-Muhârık'tır. İmam el-Buhârî, "Kitâbu't-Teheccüd"de Hz. Peygamber (s.a.v)'in teheccüd namazında okuduğu bir duayı rivayet ettikten sonra şöyle der: "Süfyân şöyle demiştir: "AbdülkerîmEbûÜmeyye bu duanın sonunda şöyle bir ziyade rivayet etti:..."
Bu zat hakkında cerh-ta'dil otoritelerinin kanaati genellikle menfidir. Bu sebeple İbn Hacer onun hakkında "Zayıftır" ifadesini kullanmıştır.[15]
Yine İbn Hacer, İmam el-Buhârî'nin bu zat hakkındaki tutumunu şöyle diyerek savunur: "el-Buhârî bu zatın rivayetine yer vermekte iki noktadan mazurdur. Birincisi: Bu zattan, amellerin faziletleriyle ilgili bir hadisin metnine ziyade ihtiva eden bir ifade nakletmiştir..."[16]
İbn Hacer'in bu ifadelerinin bizim tezimizi destekler mahiyette olduğu açıktır.

5- İmam el-BuhârîSahîh'te, Ebû Yahya Fuleyh b. Süleyman el-Huzâ'î (veya el-Eslemî)'nin birçok hadisine yer vermiştir.
el-Buhârî'nin, Yahya b. Ma'în, EbûDâvûd, en-Nesâî, EbûHâtimİbnEbîŞeybe ve İbnu'l-Medînî gibi otoriteler tarafından taz'if edilmiş olan[17] bu zatın hadisini tahrici konusunda İbn Hacer şöyle der: "el-Buhârî'nin bu zata itimadı Mâlik, İbnUyeyne ve emsali kimselere itimadı gibi değildir. O, ancak bu zatın çoğu menakıb, bazısı da rikâk bahsine dair hadislerini tahriç etmiştir."[18]

İbn Hacer'in bu ifadesi, İmam el-Buhârî'nin, menakıb ve rikâk konusundaki rivayetler hakkında, diğer bablardaki hadislere oranla daha toleranslı davrandığını açık biçimde göstermektedir.

6- İmam el-Buhârî tarafından Sahîh'te bir hadisi tahriç edilmiş bulunan Kehmes b. el-Minhâl es-Sedûsî, yine bizzat İmam el-Buhârî tarafından zayıf raviler arasında zikredilmiş bir kişidir.[19]

Her ne kadar Sahîh'te bu zat, Muhammed b. Sevâ es-Sedûsî'ye "makrunen"[20] zikredilmiş ise de, Sahîh'te üç hadisi bulunan Muhammed b. Sevâ es-Sedûsî'yi de aynı şekilde İmam el-Buhârî başkalarına –ki birisi de mezkûr Kehmes'tir– "makrunen" zikretmiştir.[21]
Bu durum, her iki ravinin bahse konu rivayetlerinin tek başlarına Sahîh'in şartlarına uymadığını gösterir.

7- Yine Sahîh'te hadisi tahriç edilmiş bir ravi olan Muhammed b. Talha b. Musarrıf, Hadis tenkitçilerinin beyanına göre babasından çok küçük yaşta hadis dinlemiş birisidir.[22]
Bu zatın Sahîh'teki üç hadisinden birisi de babasından rivayetidir ve bu rivayet hakkında İbn Hacer şöyle der: "... Bu zatın Sahîh'teki hadislerinin üçüncüsü ise "Kitâbu'l-Cihâd"dadır ve (...) ferdir. Ancak bu hadis amellerin faziletleri ile ilgilidir."[23]

8- Ebu'l-Kasım Miksem b. Bücre (veya Necde), Sahîh'te tek hadisi tahriç edilmiş bir ravidir; rivayeti de Sahîh'ingarib rivayetlerindendir.[24] Ancak b.u zatı İmam el-Buhârî'nin zayıf raviler arasında zikretmiş olması, konumuz açısından altı çizilmesi gereken örneklerden birisidir.[25]

Buraya kadar zikrettiğimiz örneklerin, şu noktayı açıklığa kavuşturmak bakımından yeterli olduğunu söyleyebiliriz:

1. İmam el-Buhârî'ninSahîh'indeki bütün rivayetler sıhhat bakımından aynı derecede değildir.
2. Bu eserdeki –sayıları az da olsa– bazı rivayetler, senedlerindeki bazı raviler sebebiyle zayıftır.
3. Bu raviler ya bizzat İmam el-Buhârî tarafından zayıf raviler arasında zikredilmiş veya rivayetleri başka sebeplerle taz'if edilmiş kimselerdir. Ancak bu ravilerdeki zaaf, rivayetlerinin terk edilmesini gerektirecek ölçüde şiddetli değildir.
4. Söz konusu rivayetlerden bir kısmı başkalarına makrunen zikredilmiştir.
5. Bu rivayetlerin tamamı amellerin faziletleri, tergib-terhib... muhtevalıdır.
6. Bütün bu değerlendirmeler sonucunda İmam el-Buhârî'nin adının, zayıf hadislerle hiçbir konuda amel ve ihticac edilemeyeceği görüşünde olanların arasında zikredilmesinin tartışmaya açık olduğunu söyleyebiliriz.

II. Mütekaddimun Hadis ulemasının ıstılahında "zayıf hadis"

Konunun bütünlük arz edecek şekilde sunulmuş olması bakımından burada mütekaddimuun Hadis ulemasının ıstılahında "zayıf hadis" tabirinin ne ifade ettiği konusunun da açıklığa kavuşturulması gerektiğini düşünüyoruz.

İmam et-Tirmizî'nin kimi hadisler hakkında "hasen" tabirini kullanan ilk kişi olduğu konusunda İbnTeymiyye'nin söyledikleri, daha sonra gelen ulema ve günümüz araştırmacıları tarafından genel kabul görmüştür.

Buna göre İmam et-Tirmizî'den önceki Hadis imamları hadisleri, sadece "sahih" ve "zayıf" diye iki ana kategoride ele almışlardır. Bu taksimdeki "zayıf hadis" tabiri, İmam et-Tirmizî ile kullanıma giren "hasen hadis" tabirini de içine almaktadır.
İbnTeymiyye şöyle der: "Bizim, "Zayıf hadis re'yden daha hayırlıdır" şeklindeki sözümüzde geçen "zayıf hadis"ten maksat, "metruk zayıf" değil, "^hasen"dir. (...)
"et-Tirmizî'den öncekilerin ıstılahında hadis ya sahih veya zayıf olarak nitelendirilirdi. Zayıf ise iki çeşittir: Metruk olan zayıf ve metruk olmayan zayıf. Hadis imamları bu ıstılahları esas alarak (hdisler hakkında) konuşmuşlardır."[26]

Ancak aşağıda zikredeceğimiz örnekler, İmam et-Tirmizî'den önce de "hasen" tabirinin kullanıldığını, ondan öncekilerin bir kısmının da "zayıf hadis" tabiriyle büyük ölçüde müteahhiruh ulemanın ıstılahındaki "zayıf hadis"ikasdettiğini, dolayısıyla İbnteymiyye'nin yukarıdaki tesbitinin ihtiyatla karşılanması gerektiğini göstermektedir:

1. İbn Hacer, "hasen" tabirinin İmam eş-Şâfi'î ve İmam Ahmed'den nakledilen bazı ifadelerde bir kısım hadisler hakkında kullanıldığını, ancak onların, bu ifadelerle ıstılahî "hasen"ikasdetmediklerini, keza EbûHâtim'den, oğlu İbnEbîHâtim tarafından nakledilen bir ifadede geçen "hasen" kelimesinin, sözlük anlamında da ıstılah anlamında da kullanılmış olmaya ihtimalli bulunduğunu belirttikten sonra şöyle der:
"Ali b. el-Medînî'ye gelince, genekMüsned'inde, gerekseeİlel'inde hadisleri "sıhhat" ve "hüsn" ile çokça tavsif eder. Onun bu meyanda kullandığı ifadelerin zahiri, ıstılahî manayı kasdettiğini göstermektedir. Bu durumda o, "hasen" ıstılahını kullanan ilk kişi gibidir. Ondan da bu tabiri el-Buhârî, Ya'kûb b. Şeybe ve daha pek çok kimse almıştır. Et-Tirmizî de bu tabiri el-Buhârî'den almıştır."[27]

Daha sonar İbn Hacer, bu tezini isbatlamak için birkaç misal daha zikreder. Konuyu fazla uzatmış olmamak için onları burada zikretmeyeceğiz.

2. İbn Hacer'in İmam Ahmed'den naklettiği ve ıstılahî anlamda kullanılmadığını belirttiği "hasen" tabiri ile ilgili anekdotun, İmam Ahmed'in bu tabiri ıstılahî anlamda kullanmadığını göstermek için yeterli olmadığı kanaatindeyiz.

Zira İmam Ahmed'in "zayıf hadis" tabiriyle, "hasen"i de içine alan ve "sahih"in mukabili olan geniş bir çerçeveyi kasdettiğini ilk olarak söyleyen İbnTeymiyye'nin bir tavrı meseleyi böyle anlamamızı güçleştirmektedir.

Bahsettiğimiz tavır, İbnTeymiyye'nin, "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır" hadisini et-Tirmizî ve İmam Ahmed'in "tahsin" ettiğini söylemiş olmasıdır.[28]
İbnTeymiyye'yiy bu tavrı, söz konusu hadisin hasen olduğu hükmünde İmam Ahmed ve et-Tirmizî'nin görüş birliği halinde olduğunu anlatması kadar, "hasen" tabirinin kullanımının et-Tirmizî ile başladığı yolunda yukarıda aktardığımız sözlerinin yine kendisi tarafından geçersiz kılındığını göstermesi bakımından da önemlidir.

3. Yine et-Tirmizî'de önce bu kelimeyi ıstılahî anlamda kullananlar arasında İmam el-Buhârî, –et-Tirmizî'nin hocalarının hocası olan– Muhammed b. Abdillah b. Nümeyr ve –yukarıda İbn Hacer'den naklen de geçtiği üzere– Ya'kûb b. Şeybe es-Sedûsî de bulunmaktadır ki, Muhammed Avvâme, onların konuyla ilgili açık ifadelerini zikretmekte ve konu hakkında bol miktarda örnek zikretmektedir.[29]

Bu yazıyı gereksiz yere uzatmış olmamak için M. Avvâme'nin mezkûr çalışmasının, tezimizin isabetli olduğunu ortaya koymak bakımından yeterli sayıda örneği ihtiva ettiğini belirtmekle yetineceğiz.
Öte yandan İmam Ahmed'in –aşağıda zikredeceğimiz– sözünden İbnTeymiyye'nin yaptığı çıkarsamanın da tartışmaya açık olduğunu düşünüyoruz.

Oğlu Abdullah, "Bir beldede, Ehl-i Hadis'ten olduğu halde hadislerin sahihini sakiminden ayıramayan birisi, bir de Ehl-i rey'den birisi bulunsa ve orada yeni bir mesele zuhur etse bunlardan hangisini başvurulmasını önerirsin?" diye sorduğunda İmam Ahmed şöyle demiştir: "Ehl-i rey'e değil, Ehl-i Hadis'e sorar. (Zira) zayıf hadis rey'den evladır." [30]

İmam Ahmed'in buradaki "Zayıf hadis rey'den evladır" ifadesiyle "hasen"i de içine alan geniş çerçeveyi kasdettiğini söylemek, aynı zamanda onun, "hasen hadisin rey'den evla olduğunu" söylediğini iddia etmek demektir. Oysa böyle bir çıkarsama, hasen hadis ile ihticacı tartışma alanına sokar ki, M. Avvâme'nin tabiriyle mütekaddimun ulemadan –EbûHâtim, Kadı İbnu'l-Arabî ve hocası (?) dışında– herhangi bir alimden hasen hadis ile ihticac konusunda olumsuz bir tavır nakledilmiş değildir. Bir diğer ifadeyle hasen hadisin rey'den evla olduğu zaten müsellem ve mukarrerdir.

Bu söylediğimizi destekleyen bir diğer nokta da, İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın sorusunun mahiyetidir. Soruda "hadislerin sahihini sakiminden ayıramayan kimse" ifadesi geçmektedir. Burada o kimsenin, farz olunan nev-zuhur olay hakkında, sıhhat durumunu bilmediği –ve muhtemelen zayıf olan– bir hadis ile karşılık verebileceği zımnen anlatılmakta ve soru esas olarak bu nokta üzerine bina edilmektedir.

İmam Ahmed gibi bir otoritenin böyle bir soruya, "hasen hadis rey'den evladır" anlamına gelecek bir cevap ile mukabelede bulunduğunu ileri sürmek bize doğru görünmemektedir. Zira bu, hem sorulan sorunun cevabı değildir, hem de malumun ilamından başka bir anlam taşımamaktadır. Dolayısıyla İmam Ahmed'in sözünde geçen "zayıf hadis" tabirinin günümüzde yerleşik anlamla örtüşen bir kasıtla kullanıldığını söylemek bize daha doğru görünmektedir.

Bir diğer söyleyişle, bize göre burada İmam Ahmed'in, zaafı şiddetli olmayan, bilakis hasen derecesine yakın olan zayıf hadisi kasdettiğini söylemenin daha doğru olduğunu düşünüyoruz.

Günümüzde Zayıf Hadis Telakkisi ve Sonuç

AbdülfettâhEbû Gudde merhum şöyle der: "Mütekaddimun Hadis ulemasından Abdullah b. el-Mübârek, Ahmed b. Hanbel, el-Buhârî, EbûDâvûd, et-Tirmizî, en-Nesâî, İbnMâce ve muasırları, zayıf hadisi kitaplarında amel ve ihticac maksadıyla zikretmişlerdir."[31]

Bu çalışmada kendisinden büyük ölçüde istifade ettiğimiz Ebû Gudde merhum, bu kanaatinde haksız değildir. Ancak burada bir noktanın aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir: Günümüzde yaygın "zayıf hadis" telakkisinin, mütekaddimun ulemanın telakkisi ile uyum içinde olup olmadığı..

Günümüzde yaygın olarak gözlenen bir tavrın, zayıf hadisleri, kaldırılıp atılmayı hak etmiş (merdud) rivayetler olarak görme eğiliminin sorgulanması gerektiğini düşünüyoruz.
İbnAbdilberr, et-Temhîd'de, isnadı zayıf bir hadis zikrettikten sonra şöyle der: "Bu, bünyesinde zaaf bulunan bir hadistir ve kendisiyle hüccet getirilmez. Ancak biz bu hadisi, bilinsin diye zikrettik. Zayıf hadis, her ne kadar kendisiyle ihticac edilmese de, tamamen kaldırılıp atılmaz. Nice hadisler vardır ki, isnadı zayıf olduğu halde manası sahihtir."[32]
Kitaplarında bu türlü hadisleri zikreden Hadis otoritelerinin gerek kendilerinin, gerekse eserlerinin kıymetine halel getirecek yaklaşımlardan kaçınmak gerektiğini ve "zayıf hadis" dediğimiz hadis türünün, zaafı şiddetli olmadıkça –özellikle de amellerin faziletleri gibi hususlara ilişkin bir muhtevası varsa– bir kalemde silinip atılmasını onaylamıyoruz.
en-Nevevî şöyle der: "Hadisçiler, Fıkıhçılar ve başka disiplinlerden olan ulema şöyle demiştir: Fezail ve tergib-terhib konusunda zayıf hadis ile amel caiz ve müstehaptır. Yeter ki hadis uydurma olmasın. Helal-haram, alım-satım, nikâh-talak gibi ahkâm sahasına gelince, bu konularda sahih veya hasen hadisten başkasıyla amel edilmez.

Ancak bu sahada da ihtiyat ihtiva eden zayıf hadis bu söylediğimizin istisnasıdır. Bazı satışların veya bazı nikâh türlerinin mekruh olduğunu bildiren zayıf hadisler böyledir. Zira bu hadislerin bildirdiği tarzdaki muamelelerden uzak durmak müstehaptır. Ancak bu hüküm, vücuba kadar gitmez..."[33]

es-Sehâvî de, zayıf hadisle amel konusunu sağlam bir çerçeveye oturtan, hocası İbn Hacer'den defaatle işittiğini, hatta İbn Hacer'in bizzat kendi eliyle yazdığını söylediği üç maddelik şöyle bir prensip zikreder:

1. Hadisin zaafının şiddetli olmaması. Hadis, yalancıların, yalancılıkla itham edilmiş olanların veya rivayetlerinde aşırı yanılma (fuhşu'l-galat) gösterenlerin infirad ettiği rivayetlerden olmamalıdır.

2. Zayıf hadisin bildirdiği hüküm, Şer'î bir asla dayanmalı, bahse konu hadis, Şer'î bir asla dayanmayan yeni bir hüküm getirmemelidir.

3. Kendisiyle amel edilirken sabit bir hadis olduğu kanaati taşınmamalıdır, ki Hz. Peygamber (s.a.v)'e, söylemediği bir şey isnat edilmiş olmasın.

İbn Hacer bu son iki şartın İzzuddîn b. Abdisselâm ve İbnDakîk el-Iyd'den nakledildiğini söylemiştir.[34]

Şu halde, hakkında herhangi bir alimin, "zayftır" hükmünü verdiği hadisler bir kalemde silinip atılmamalı, yukarıdaki sınırlar gözetilerek bu türlü hadislerle amelden de geri durulmamalıdır diye düşünüyoruz.

Dolayısıyla bu çalışmada ortaya koymaya çalıştığımız hususun, yani İmam el-Buhârî'ninSahîh'inde zayıf hadislere yer verdiği vakıasının, istismar ve

yanlış anlamalara vesile edinilmesi, dinen, ilmen ve ahlaken doğru değildir. Ne İmam el-Bihârî'nin, ne de bişka bir Hadis imamının, eserinde zayıf hadise yer vermiş olması, ne eserin, ne de sahibinin kadr-u kıymetini tenkis etmez.
Doğruyu Allah Teala bilir.

DİPNOTLAR
[1] es-Süyûtî, Tedrîbu'r-Râvî, I, 252-3; el-Kasımî, Kavâidu't-Tahdîs, 116-7; Ahmed Naim, Tecrid Mukaddimesi, 340 vd.; Muhammed Acâc el-Hatîb, Usûlu'l-Hadîs, 373 vd.
Yukarıda belirttiğimiz yerde es-Süyûtî, zayıf hadisle mutlak surette amel edilebileceği görüşünün Ahmed b. Hanbel ve EbûDâvûd'a, hiçbir konuda amel edilemeyeceği görüşünün ise EbûBekr b. el-Arabî'ye ait olduğunu söyler.
el-Kasımî ise, zayıf hadisle hiçbir surette amel edilemeyeceği görüşünün Yahyâ b. Ma'în ve EbûBekr b. el-Arabî'ye nisbet edildiğini belirttikten sonra, el-Buhârî ve Müslim'in görüşünün de bu doğrultuda olduğunu ileri sürer.
Ahmed Naim, ahkâm ve akaid ile ilgili olmayan zayıf hadislerle amel edilebileceği görüşünün Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel ve Abdullah b. el-Mübârek'enisbet edildiğini, bu türlü hadislerle hiçbir surette amel edilemeyeceği kanaatinin Ebu Bekr b. el-Arabî ve EbûŞâme'ye ait olduğunu ve "pek ziyade iştihar" ettiğini söylediği, "ahkâm konusunda başka bir hadis bulunmadığı zaman zayıf hadisle amel olunabileceği görüşünün Ahmed b. Hanbel ve EbûDâvûd'anisbet edildiğini söyler.
Muhammed Acâc el-Hatîb de zayıf hadisle amel konusunda hemen hemen el-Kasımî'nin söylediklerini aynen tekrar eder.

[2] Bkz. el-Leknevî, el-Ecvibe, 48-9. Ayrıca Usûl-i Fıkıh kitaplarında konuyla ilgili bol miktarda örnek bulmak mümkündür.

[3] En-Nevevî, el-Ezkâr, 47; es-Sehâvî, el-Kavlu'l-Bedî’, 363; el-Leknevî, a.g.e., 39 vd.

[4] Burada el-Buhârî'nin sadece Sahîh'i üzerinde duracak ve diğer eserlerini bu çalışmanın dışında bırakacağız. Zira ihtiva ettikleri hadislerin sıhhat dereceleri bakımından el-Buhârî'nin diğer eserlerinin, Sahîh derecesinde olmadığı bilinen bir husustur. Dolayısıyla onun, Sahîh'tefezail-i a'mal, kısas, mevaiz gibi hususlarda zayıf hadisle ihticac ettiğinin ortaya konması, konu hakkındaki tezimizin doğruluğunu ispat için fazlasıyla yeterli olacaktır.
Bununla birlikte İmam el-Buhârî'nin konu hakkındaki tavrını ortaya koyan en güzel örneklerden birisi, el-Edebü'l-Müfred'in durumudur.
İmam el-Buhârî bu eserinde, istişhad, mütabaat vb. hususlar için değil, doğrudan ihticac amacıyla pek çok zayıf hadis sevketmiştir. Öyle ki, bu eserde bizzat kendisinin "münkeru'l-hadîs" olduğunu söylediği, diğer cerh-ta'dil otoriteleri tarafından "kezzâb", "metrûku'l-hadîs", "leyse bi sika", "lâ yuhteccubih", "mechûl" gibi tabirlerle cerhedilmişravilerin

rivayetleri mevcuttur. (Bkz. el-Leknevî, Zaferu'l-Emânî, 182 vd. (AbdülfettâhEbûGudde'nin yazdığı 3 numaralı dipnot.)

[5] "Vesâyâ", 9.
[6] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, V, 377.
[7] İbn Hacer, a.y.
[8] İbn Hacer, a.y.
[9] İbn Hacer, en-Nüket alâKitâbiİbni's-Salâh, 92-3.
[10] İbn Hacer, a.g.e., 94-5.
[11] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, 440-1.
[12] İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, I, 163.
[13] A.g.e., VI, 383.
Bilindiği gibi el-Buhârî bu ifadeyi, cerhin en ağırına işaret etmek için kullanır. ez-Zehebî'nin naklettiğine göre (bkz. Mîzânu'l-İ'tidâl, I, 6; II, 202) el-Buhârî şöyle demiştir: "Kimin hakkında "Münkeru'l-hadis" ifadesini kullanmışsam, ondan rivayette bulunmak helal değildir."
[14] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, 413 vd.
[15] İbn Hacer, Takrîbu't-Tehzîb, 361.
[16] İbn Hacer, Tehzzîbu't-Tehzîb, VI, 336.
[17] Bkz. İbn Hacer, Tehzzîbu't-Tehzîb, VIII, 273.
[18] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, 435.
[19] el-Buhârî, ed-Du'afâu's-Sağîr, 97.
Burada şunu belirtmeliyiz ki el-Buhârî'nin bu zat hakkında zikrettiği tek ifade, onun, Kaderiye'nin görüşlerine kail olduğunun söylendiğidir.
[20] Bir ravinin zayıf bir hadisini, sika olarak tanınan başka bir ravinin rivayetiyle birlikte zikretme işlemi hakkında kullanılan bir tabirdir. Rivayete kuvvet kazandırmak veya rivayetin bütünüyle zayıf olmadığını göstermek amacıyla yapılır.
[21] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, 439.
[22] İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, IX, 212.
[23] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, 439.
[24] İbn Hacer, Hedyu's-Sârî, 445.
[25] İbn Hacer, a.g.e., a.y.
[26] İbnTeymiyye, Minhâcu's-Sünne, II, 191.
[27] İbn Hacer, en-Nüket alâKitâbiİbni's-Salâh, 138.
[28] İbnTeymiyye'nin Risâle fî TafdîliEbîBekralâAlî'sinden naklen Muhammed Avvâme, Zafer Ahmed et-Tehânevî (Tanevî)'ninKavâ'id fî Ulûmi'l-Hadîs'i, 103.
[29] A.g.e., 104 vd.
[30] İbnHazm, el-Muhallâ, I, 68.
[31] el-Leknevî'ninZaferu'l-Emânî'sine yazdığı ta'likler meyanında, 186.
[32] İbnAbdilberr, et-Temhîd, I, 58.
[33] en-Nevevî, el-Ezkâr, 47.
[34] es-Sehâvî, el-Kavlu'l-Bedî', 363-4.
EBUBEKİR SİFİL